

Nhận thức về biến đổi khí hậu của người dân Thành phố Hồ Chí Minh

Nguyễn Minh Nhựt¹

¹ Hội đồng Nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh.
Email: nhut227@ gmail.com

Nhận ngày 25 tháng 1 năm 2019. Chấp nhận đăng ngày 23 tháng 4 năm 2019.

Tóm tắt: Nhận thức nói chung và nhận thức về biến đổi khí hậu (BĐKH) nói riêng đóng vai trò quan trọng, chi phối thái độ và hành vi của người dân và cộng đồng tham gia ứng phó BĐKH. Từ nhận thức tốt, có thể sẽ có thái độ, hành vi tích cực và ngược lại. Người dân trên địa bàn huyện Cần Giờ, Thành phố Hồ Chí Minh nhận thức được những tác động tiêu cực của BĐKH đối với cuộc sống và gia đình của họ. Từ đó, người dân cũng thấy được trách nhiệm của mình cũng như cộng đồng trong việc tham gia ứng phó với BĐKH.

Từ khóa: Biến đổi khí hậu, nhận thức của người dân, Thành phố Hồ Chí Minh.

Phân loại ngành: Xã hội học

Abstract: Awareness in general and that of climate change in particular play an important role in controlling the attitudes and behaviours of people and communities to respond to climate change. Proper awareness can lead to positive attitudes and behaviours and vice versa. People in Can Gio district and Ho Chi Minh City are aware of the negative impacts of climate change on their lives and their families. Accordingly, they see their responsibilities as well as those of the community in participating in responding to climate change.

Keywords: Climate change, people's awareness, Ho Chi Minh City.

Subject classification: Sociology

1. Mở đầu

BĐKH đang làm cho thế giới của chúng ta thay đổi rất nhanh theo chiều hướng xấu đi. BĐKH được xem là một trong những thách thức lớn nhất đối với nhân loại trong thế kỷ

XXI. Trong các phương thức ứng phó với BĐKH, Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc (UNDP) cho rằng, ứng phó với BĐKH dựa vào cộng đồng là biện pháp hiệu quả, đồng thời thúc đẩy quá trình phát triển kinh tế - xã hội. Cơ chế hoạt động và

định hướng của phương pháp này phù hợp với điều kiện văn hóa, phong tục tập quán của địa phương nên sẽ thúc đẩy khả năng thích nghi và góp phần vào sự phát triển bền vững của cộng đồng.

Ở Việt Nam, trong những năm gần đây, nhiều diễn biến khí hậu bất thường đã xuất hiện thường xuyên hơn khiến người dân bắt đầu chú ý và đã có những hoạt động ban đầu nhằm ứng phó với tình huống mới. Cần Giờ (Tp. Hồ Chí Minh) là huyện ven biển duy nhất, có diện tích rừng ngập mặn chiếm 50% tổng diện tích tự nhiên, được xem là khu vực chịu tác động nặng nề nhất của BĐKH. Đây cũng là địa bàn xung yếu, có nhiều hộ dân sống ở ven sông, ven biển trong rừng phòng hộ, vùng trũng thấp, luôn có nguy cơ bị sạt lở, nhà cửa không đảm bảo an toàn và luôn có nguy cơ bị ảnh hưởng nặng nề bởi tác động của BĐKH. Vì vậy, việc tìm hiểu, phân tích và đánh giá một cách khách quan về mức độ nhận thức của người dân cũng như sự tham gia của cộng đồng trong ứng phó với BĐKH của huyện Cần Giờ có ý nghĩa đặc biệt quan trọng.

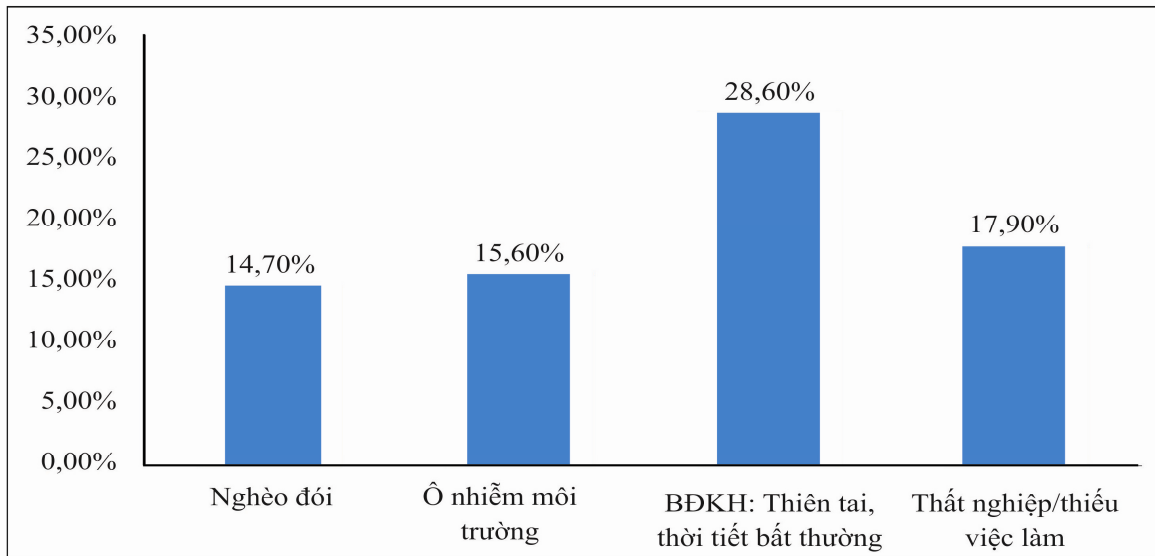
Dữ liệu định lượng được thu thập từ việc phỏng vấn đại diện 614 hộ gia đình vào tháng 01 năm 2018. Dữ liệu định lượng được xử lý bằng phần mềm SPSS, với các dạng số liệu phân bố tỉ lệ. Cơ cấu đối tượng khảo sát như sau: độ tuổi trung niên (từ 31-60) chiếm tỷ lệ 72,8%; tỷ lệ nam là 49,5% và nữ là 50,5%; về trình độ học vấn thì cấp tiểu học là 42,3% và trung học cơ sở là 33,6%; nghề nghiệp chính của người dân là phi nông nghiệp (40,6%), trong đó tỉ lệ hộ nuôi trồng, đánh bắt thủy sản là 32,7%; phần lớn người dân có mức sống trung bình (62,9%) và một phần hộ cận nghèo (17,1%). Bài viết này đánh giá nhận thức của người dân huyện Cần Giờ về BĐKH dựa trên kết quả khảo sát thực địa bằng

phương pháp phỏng vấn bảng hỏi, phỏng vấn sâu và thảo luận nhóm tập trung.

2. Biến đổi khí hậu tác động tới cuộc sống người dân

Với câu hỏi về mức độ quan tâm, lo lắng đến những vấn đề bức xúc nào nhất ở địa phương, kết quả được thể hiện ở hình 1.

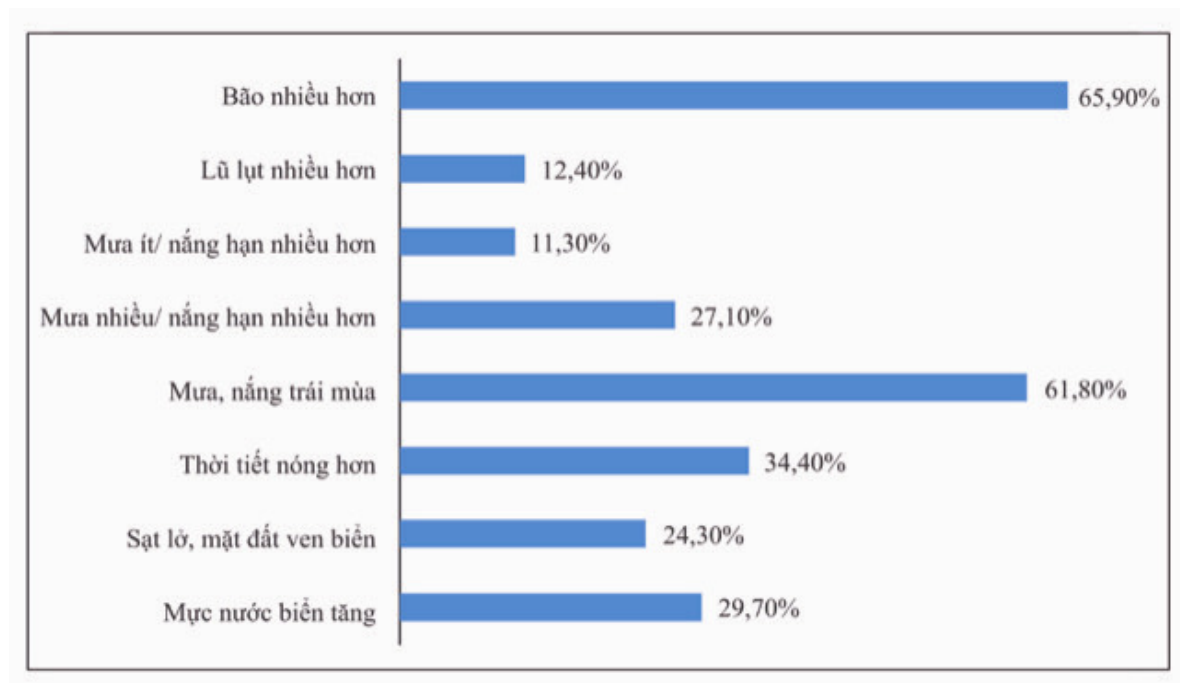
Hình 1 cho thấy, trong 4 vấn đề mà người dân nhận thấy nghiêm trọng đáng lo lắng nhất thì BĐKH được nhiều người dân quan tâm cao nhất (28,6%). Thiên tai, thời tiết bất thường đã tác động trực tiếp hoặc gián tiếp tới sinh kế của người dân, gây ô nhiễm môi trường, làm gia tăng nghèo đói. Người dân xem đây là vấn đề nghiêm trọng mà các cấp chính quyền, cộng đồng, dân cư nơi đây cần quan tâm, có thái độ và hành vi đúng mức để thích ứng và giảm thiểu các ảnh hưởng của BĐKH. Một cán bộ cho biết: “Thực tế thì những năm trở lại đây, tình hình thiên tai có nhiều diễn biến phức tạp. Ví dụ như mưa bão nhiều hơn so với trước đây. Rồi áp thấp nhiệt đới, nước biển dâng kết hợp với triều cường trong những năm gần đây lên khá đều, thời xưa thường rằm tháng 7 còn bây giờ hầu như tháng nào cũng có triều cường, mực nước rất cao” (nam, cán bộ Ủy ban nhân xã Thạnh An) [6]. Duy Nguyên cho rằng: “Nhiều năm qua, Tp. Hồ Chí Minh đã đầu tư nhiều tiền của và công sức cho vấn đề này, như nâng cấp hệ thống thoát nước thành phố, khơi thông hệ thống kênh rạch, góp phần thoát nước và làm đẹp, trong sạch môi trường thành phố. Song, thực tế tình trạng ngập lụt càng phát triển lan rộng, đã đến lúc thành phố cần có một chiến lược xuất phát từ vấn đề “gốc”, chứ không chỉ loay hoay kiểu “đắp đập, be bờ” như hiện nay” [10].

Hình 1: Đánh giá của người dân về vấn đề nghiêm trọng nhất tại địa phương [6]

Hình 2 cho thấy, có 2 hiện tượng cụ thể của BĐKH được người dân nhắc đến nhiều nhất (hơn 60% số người trả lời là bão nhiều hơn, mưa nắng trái mùa). Một cán bộ biên phòng có thâm niên công tác lâu năm tại địa

phương và thường xuyên quan sát tiếp xúc với vùng biển huyện Cần Giờ đã khẳng định hiện tượng thời tiết không còn sự phân ranh rõ ràng hai mùa vốn đặc trưng của khí hậu Nam Bộ. Cán bộ này cho biết:

Hình 2: Nhận thức của người dân về các biểu hiện của BĐKH [6]

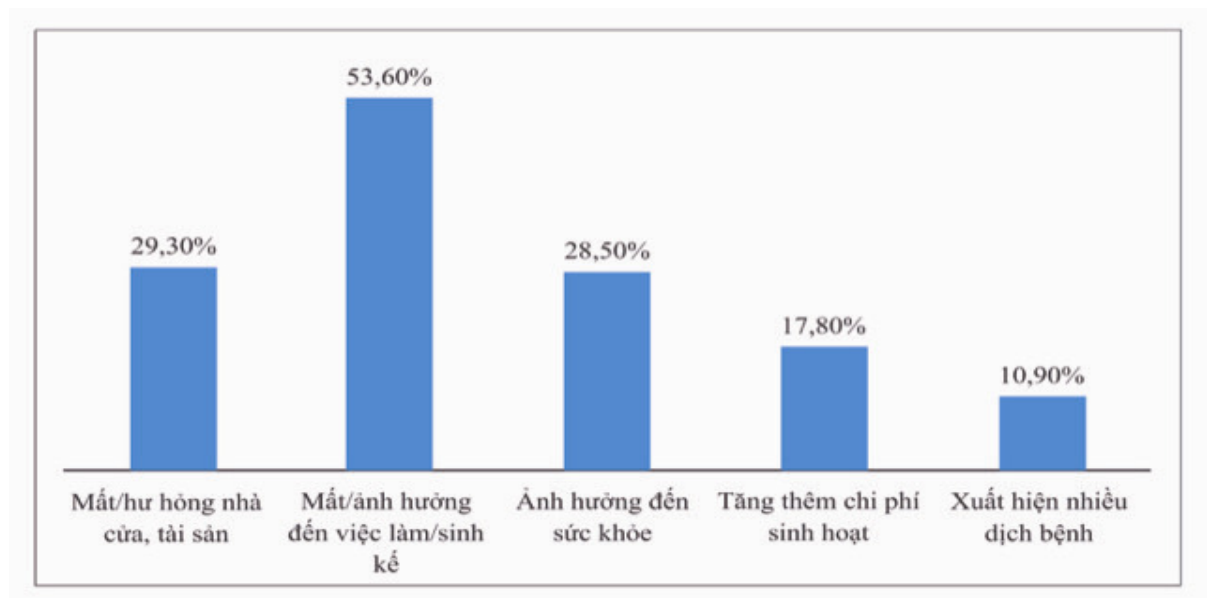
“Mỗi một năm, tình hình biến đổi khí hậu càng thêm phức tạp, thực tế trước kia rõ ràng có 2 mùa mưa và mùa khô rõ rệt, bây giờ thực ra mùa khô và mùa mưa không thể phân biệt nữa rồi” (nam, cán bộ Hải Đội 2) [6]. Một người dân cho rằng: “Trong 10 năm trở lại đây, thời tiết không phải như hồi xưa nữa, hồi xưa nắng thì cũng có tháng có năm, mưa thì cũng có tháng có năm. Còn bây giờ thì mưa nắng thất thường. Cái không khí lạnh nó khác ngày xưa, hồi xưa nó lạnh cũng bình thường, bây giờ nó lạnh quá, như mấy ngày nay gần tết không có mưa, giờ không biết ngày nào nắng, ngày nào mưa” (nữ, thị trấn Cần Thạnh) [6].

3. Ảnh hưởng tiêu cực của biến đổi khí hậu tới các hộ gia đình

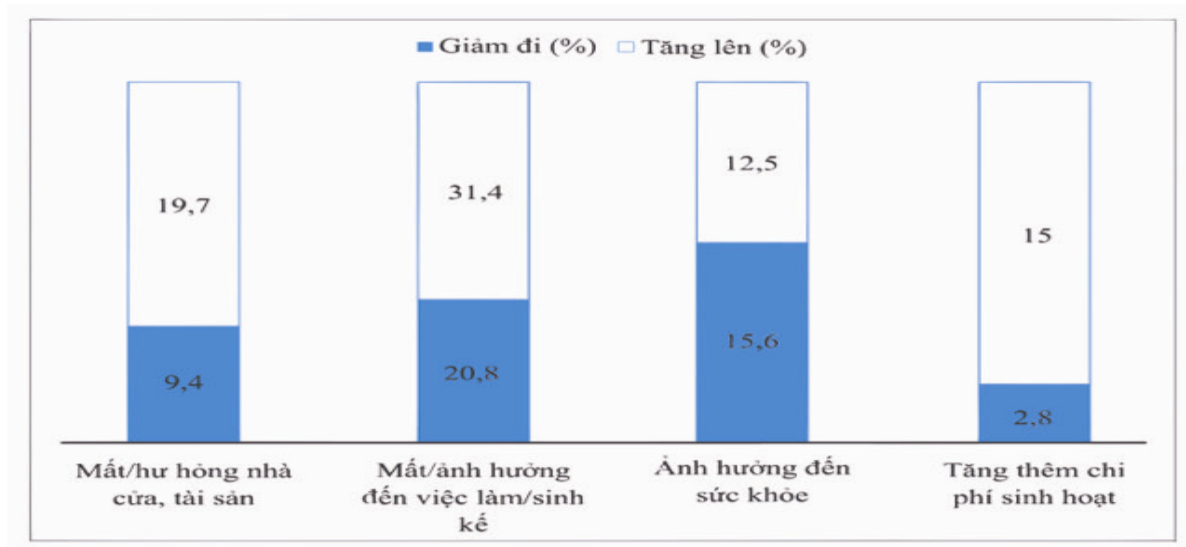
Gần 1/3 cư dân huyện Cần Giờ sống chủ yếu bằng nghề nuôi trồng và đánh bắt hải sản. Đây là nghề mang lại thu nhập chủ yếu cho các hộ gia đình, nên sự “nhạy cảm” của

họ về ảnh hưởng của thời tiết bất thường, và BĐKH ở nơi đây là dễ hiểu. Một cán bộ địa phương cho biết: “Ở đây người dân sống bằng 3 nghề chính: một đánh bắt, hai nuôi trồng thủy sản, ba là làm muối, cho nên nếu như có thiên tai diễn ra thì ảnh hưởng hết toàn bộ. Thứ nhất, là đánh bắt, nếu như có thiên tai diễn ra thì sẽ ảnh hưởng trực tiếp đến đánh bắt của các phương tiện. Thứ hai, nuôi trồng, xã Thạnh An chủ yếu là nuôi Hàu, nuôi cá Bớp mà những cái nuôi này chủ yếu phụ thuộc vào tự nhiên cho nên nếu có sự thay đổi, biến đổi về điều kiện tự nhiên thì sẽ ảnh hưởng trực tiếp đến sản xuất của người dân” (cán bộ Ủy ban nhân dân xã Thạnh An) [6].

Hình 3 cho thấy, BĐKH không chỉ ảnh hưởng tới sinh kế, thời tiết bất thường, mà còn ảnh hưởng về mọi mặt đối với các hộ gia đình. Nếu những vấn đề chưa được chính quyền quan tâm đúng mức, chưa có những giải pháp hữu hiệu, thì di cư vì khí hậu sẽ trở thành một giải pháp ứng phó với BĐKH của người dân.

Hình 3: Ảnh hưởng của BĐKH đến từng hộ gia đình [6]

Hình 4: Đánh giá về xu hướng tác động của BĐKH tới các hộ gia đình [6]

Hình 4 cho thấy, BĐKH sẽ tiếp tục ảnh hưởng xấu đến các hộ gia đình. Một cán bộ cho biết: “BĐKH ảnh hưởng tới nguồn lợi thủy sản, trước kia thì cá mắm nó nhiều lắm đến bây giờ thì cá mắm rất cạn kiệt. Người dân ở đây chủ yếu sinh nhai bằng cái nghề đánh bắt hải sản gần bờ thôi, chứ xa bờ thì không có điều kiện... đánh bắt quanh quanh ở đây có chuyên được chuyên không. Ngoài việc đánh bắt hải sản để nuôi sống gia đình, thì cũng không còn cái nghề nào khác hơn thành thử ra người ta nói lực bất tòng tâm là chỗ đó, nó cũng từ BĐKH tác động vào” (nam, cán bộ Hải Đội 2) [6]. Nếu như chính quyền địa phương và cộng đồng dân cư không có hành động kịp thời thì BĐKH sẽ gây ra những hậu quả khôn lường.

4. Sự tham gia của cộng đồng trong việc ứng phó với biến đổi khí hậu

Việc người dân tự ứng phó và chủ động tham gia ứng phó BĐKH cùng cộng đồng là hành động chia sẻ, thể hiện tinh thần trách

nhiệm vì gia đình, vì cộng đồng. Đây là thành quả của quá trình nhận thức đúng đắn về BĐKH. Một người dân cho biết: “Trong mấy ngày ứng phó với bão, chú thấy người dân địa phương cũng có cái tâm để làm từ thiện, chung tay giúp sức cùng chính quyền để chăm lo cho người dân” (nam, người dân xã Thạnh An) [6]. Bên cạnh, các hoạt động tích cực của người dân và cộng đồng trong công tác ứng phó với BĐKH, thì vẫn còn một bộ phận dân cư có phản ứng tiêu cực, không hợp tác với cộng đồng và chính quyền với nhiều lý do khác nhau. Một người dân cho biết: “Có người phản ứng với mình, nói bão đâu mà đi này kia nọ. Nói ngay ở đây, gia đình ai nấy lo chứ không chỉ có nhà nước kêu mới đi sơ tán. Tôi động viên những người sống ở ven sông, ven biển thì người ta tập kết về hội trường. Việc tôi nói gia đình B, gia đình A khi bão tới có con nít mấy anh, mấy chú chuyển cho cô Chín, cô Mười đi lên điểm tập kết cho bảo đảm, còn mình thì ở lại trông nhà” (nam, người dân xã Long Hòa) [6].

Việc người dân chủ động tham gia, vận động người khác cùng tham gia ứng phó với BĐKH thể hiện tình làng nghĩa xóm, tinh thần tương thân tương ái và đó là cách thức tạo ra sự gắn kết giữa các thành viên trong cộng đồng, góp phần hình thành sức mạnh của cả cộng đồng trong việc ứng phó với BĐKH. Tuy nhiên, những hành động này chưa được phổ biến sâu rộng, nên phần lớn là mỗi hộ gia đình, mỗi nhóm dân cư và mỗi cộng đồng vẫn ứng phó thiên tai theo cách riêng của mình. Một người dân cho biết: “Gia đình cùng với chính quyền giúp sức ứng phó với thiên tai, mình tham gia sơ tán dân. Khi nhà hàng xóm cần chằng chống nhà cửa thì gia đình mình cùng giúp nâng bao cát lên mái tôn giằng nhà cho những người khó khăn. Theo tôi nghĩ, làm công tác ứng phó thiên tai thì mình không được khó khăn, mình phải chung sức cùng chính quyền để giúp cho người khó khăn hơn mình, chứ ngoài ra mình không nghĩ về gia đình mình nữa” (nam, người dân xã Thạnh An) [6].

Ở những khu vực đặc thù, thì nguyện vọng của người dân đại diện cho cộng đồng ở khu vực đó cũng được thể hiện rõ nét. Một người dân cho biết: “Tôi chỉ mong muốn như thế này, người dân xã Thạnh An muốn nạo vét cái lạch này khi có tình huống mưa to, gió lớn để các phương tiện tàu bè cập bến vào cái điểm này tránh bão cho an toàn, đồng thời việc cứu hộ, cứu nạn cũng dễ dàng hơn. Cũng nghe nói lâu lắm rồi mà không thấy thực hiện” (nam, người dân xã Thạnh An) [6].

Kinh nghiệm bản địa cho người dân biết việc nạo vét con lạch có ý nghĩa quan trọng đối với cộng đồng trong quá trình tham gia các hoạt động ứng phó với BĐKH. Hoạt

động này có thể vượt quá khả năng của cộng đồng theo góc nhìn của người dân, nên họ cần sự hỗ trợ của các cấp chính quyền. Mặt khác, người dân vẫn chưa nhận được thông tin một cách rõ ràng về dự án này từ chính quyền, điều này tạo cho người dân tâm lý trông chờ, thiếu đi ý tưởng gắn kết cộng đồng, chưa khơi dậy được khả năng sáng tạo, tận dụng được các nguồn lực trong cộng đồng. Đó là nguyên nhân dẫn đến việc người dân và cộng đồng thiếu đi sự chủ động, luôn mang tâm lý lệ thuộc vào chính quyền. Thêm vào đó, vẫn còn tình trạng một bộ phận dân cư chưa có nhận thức tích cực đã phản ứng lại sự giúp đỡ của cộng đồng. Một người dân cho biết: “Trận bão vừa rồi cũng có nhiều người lớn tiếng lắm, chừng nào bão về đi lúc đó rồi hay đừng có kêu người ta đi sơ tán, càng nhiều bão thì tụi bây càng vui vẻ. Mọi người cũng buồn nhiều lắm khi người dân không có ý thức thực sự. Đó là vấn đề khổ tâm nhất của cô và của cả khu phố” (nữ, trị trấn Cần Thạnh) [6].

Từ nhận thức chưa tích cực sẽ dẫn đến có thái độ và hành vi không chuẩn mực đối với cộng đồng. Chính thái độ, hành vi này sẽ lây lan rất nhanh và tạo ra rào cản, tâm lý chủ quan đồng thời kìm hãm sự phát triển của cộng đồng trong nhận thức và hành động. Mặc dù, người dân nhận biết được rõ ràng các tác hại do BĐKH gây ra, nguyên nhân chính làm ảnh hưởng đến sinh kế gia đình mình, nhưng họ vẫn còn lúng túng, chưa biết phải ứng phó như thế nào trước những hiện tượng bất thường của thời tiết. Một người dân cho biết: “Người ta chỉ sống dựa vào con tôm, con cá mà bây giờ nó không còn như lúc trước nữa từ khi bị BĐKH. Do đó, kinh tế gia đình càng eo hẹp

buộc người dân phải tính toán ứng phó BDKH làm sao để ngoài việc đánh bắt hải sản, cũng cần có chỗ ở ổn định, từ đó người ta mới yên tâm làm ăn được, cái đó rất là khó khăn” (nam, thị trấn Cần Thạnh) [6].

Mặc dù trình độ học vấn còn chưa cao, song người dân huyện Cần Giờ vẫn chủ động theo dõi thông tin, diễn biến của thiên tai. Điều này giúp họ có thêm hiểu biết, động lực và sự chủ động trong việc ứng phó với thiên tai, với BDKH. Người dân cho biết: “Nói chung, gia đình tôi thấy thuận lợi vì mình đã nắm được diễn biến, đường đi của cơn bão nên có thể biết nó đi tới đâu, có đến Cần Giờ hay không và khi bão đến thì mình tùy cơ ứng phó. Như cơn bão số 9, khi biết chắc nó đến Cần Giờ thì ngay bữa đó là mình đã chuẩn bị rồi” (nữ, thị trấn Cần Thạnh); “Gia đình chú có 10 người. Khi có lệnh thì mẹ chú với mấy đứa cháu, mấy đứa con dâu đưa đi sơ tán còn mình chú phải ở lại ứng phó thiên tai cùng với chính quyền. Trong quá trình tham gia, mặc dù gia đình có nhiều thành viên nhưng chú không thấy khó khăn gì hết” (nam, người dân xã Thạnh An); “Cô thì làm công tác xã hội có mấy trăm ngàn thôi nhưng làm để cho cái tâm vui. Mình thấy mình lo cho được người dân, chung tay với địa phương thì mình cảm thấy vui” (nữ, thị trấn Cần Thạnh) [6]. Cần có nhiều hoạt động, nhiều cuộc thi thu hút sự quan tâm của người dân về môi trường và BDKH. Bộ Tài nguyên và Môi trường, Trung ương Hội Nước sạch và Môi trường Việt Nam, Tạp chí Môi trường và Cuộc sống đã tổ chức Cuộc thi “Biến đổi khí hậu với cuộc sống” năm 2018 nhằm góp phần nâng cao nhận thức cho cộng đồng, đặc biệt là thế hệ trẻ của Tp. Hồ Chí Minh

về môi trường và BDKH [9]. Những hoạt động tuyên truyền, phổ biến kiến thức về môi trường và BDKH có ý nghĩa quan trọng, đặc biệt là ở những địa phương mà trình độ học vấn của người dân chưa cao, việc tự tìm hiểu kiến thức về BDKH còn hạn chế.

5. Kết luận

Vấn đề thiên tai, thời tiết bất thường đã hiện hữu và tác động trực tiếp, gián tiếp vào sinh kế của người dân. Công tác tập huấn, truyền thông về BDKH chưa được chính quyền phổ biến sâu rộng và liên tục trong nhân dân. Các cơ quan chức năng và chính quyền địa phương chưa có phương thức thích hợp trong tập huấn, truyền thông về BDKH phù hợp với trình độ học vấn của người dân huyện Cần Giờ. Người dân tiếp cận được các thông tin về BDKH còn quá ít, chỉ có một bộ phận quan tâm chủ yếu từ các phương tiện truyền thông đại chúng và một phần từ chính quyền địa phương. Sự chia sẻ thông tin tại cộng đồng còn khá rời rạc, thụ động. Từ đó, hành động của người dân còn mang tính tự phát, đơn lẻ và chưa tạo được sức mạnh của cộng đồng. Bên cạnh, các hoạt động tích cực của người dân và cộng đồng trong công tác ứng phó với BDKH, thì vẫn còn một bộ phận dân cư có phản ứng tiêu cực, không hợp tác với cộng đồng và chính quyền. Người dân và cộng đồng thiếu đi sự chủ động, luôn mang tâm lý lệ thuộc vào chính quyền vì chính quyền là chỗ dựa đáng tin cậy hơn chính cộng đồng mà họ đang sinh sống. Vấn đề sử dụng nguồn lực cộng đồng để phát triển cộng đồng, tạo cho

cộng đồng một sự cố kết bền vững, năng động hơn thì chính quyền các cấp và địa phương còn lúng túng.

Tài liệu tham khảo

- [1] Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc (2007), “Cuộc chiến chống biến đổi khí hậu: Đoàn kết nhân loại trong một thế giới phân cách”, Báo cáo Phát triển con người 2007/2008.
- [2] Bùi Đức Hiền (2017), “Pháp luật về sự tham gia của cộng đồng dân cư bảo vệ môi trường ở Việt Nam hiện nay”, Tạp chí *Nhà nước và Pháp luật*, số 8.
- [3] Nguyễn Thị Lan Hương, Phạm Văn Dương (2018), “Thực hiện công bằng về môi trường ở Việt Nam hiện nay”, Tạp chí *Khoa học xã hội Việt Nam*, số 11.
- [4] Lê Văn Khoa và cộng sự (2012), *Nghiên cứu đề xuất các hoạt động nâng cao nhận thức cộng đồng về biến đổi khí hậu tại Tp. Hồ Chí Minh*, Sở Khoa học Công nghệ Tp. Hồ Chí Minh.
- [5] Quang Thu Nguyệt (2014), *Ứng phó với biến đổi khí hậu dựa vào cộng đồng trong phát triển nông nghiệp bền vững vùng Đồng bằng sông Hồng*, Luận văn thạc sĩ, Học viện Khoa học Xã hội.
- [6] Nguyễn Minh Nhựt (2018), *Khảo sát, điều tra nhận thức về biến đổi khí hậu của người dân huyện Cần Giò*, Tp. Hồ Chí Minh.
- [7] <http://www.nhandan.com.vn/xahoi/item/15973702-.html>
- [8] <https://vietnamnet.vn/vn/thoi-su/moi-truong/tp-hcm-vao-top-10-thanh-pho-bi-de-doa-bien-doi-khi-hau-372177.html>
- [9] <https://www.moitruongvadothi.vn/moi-truong/bien-doi-khi-hau/tphcm-phat-dong-cuoc-thi-bien-doi-khi-hau-voi-cuoc-song-a36035.html>
- [10] <http://kientrucvietnam.org.vn/xay-dung-thanh-pho-ho-chi-minh-voi-ung-pho-tinh-hinh-bien-doi-khi-hau/>